

УЧРЕЖДЕНИЕ «Q» UNIVERSITY»

**«ҚҰҚЫҚТЫҚ ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМНІҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ» АТТЫ 7-ШІ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ЖИНАҒЫ**

Алматы қаласы

14.04.2025 жыл

2-ші том

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ 7-ОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ: «СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ПРАВОВОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ»**

город Алматы

14.04.2025 год

1-ый том

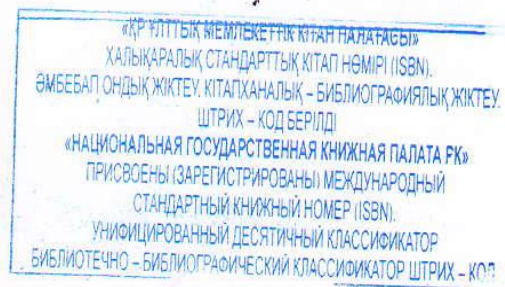
**COLLECTION OF MATERIALS OF THE 7TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND
PRACTICAL CONFERENCE ON THE TOPIC: "MODERN PROBLEMS OF LEGAL
SCIENCE AND EDUCATION"**

Almaty city

14/04/2025.

Volume 2

УДК 340.134.0 (069)
ББК 67.0.74.00
223

Редакциялық ұжым

Апахаев Н.Ж. - заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор.
«Құқық» Академиялық мектебінің жетекшісі.
Самалдыкова З.М. - заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
Баимбетов Н.С. - заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор.
Ибраев Н.С. - заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор.
Утеева А.Б. - заң ғылымдарының магистрі, аға оқытушы.
Амреева И.С. - заң ғылымдарының магистрі, аға оқытушы. Техникалық редактор.

Сборник материалов 7-ой международной научно-практической конференции на
УДК тему: «Современные проблемы правовой науки и образования». г.Алматы, «Q»
ББК UNIVERSITY, 14 апреля 2025 год. 1-2 том.- Алматы, 2025- 400 с.

Редакциялық ұжым

Апахаев Н.Ж. - заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор.
«Құқық» Академиялық мектебінің жетекшісі.
Самалдыкова З.М. - заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
Баимбетов Н.С. - заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор.
Ибраев Н.С. - заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор.
Утеева А.Б. - заң ғылымдарының магистрі, аға оқытушы.
Амреева И.С. - заң ғылымдарының магистрі, аға оқытушы. Техникалық редактор.

ISBN 978-601-311-146-9

Сборник материалов 7-ой международной научно-практической конференции на
тему: «Современные проблемы правовой науки и образования». г.Алматы, «Q»
UNIVERSITY, 14 апреля 2025 год. 1-2 том.- Алматы, 2025- 400 с.

МАЗМҰНЫ

БЕКТҰРҒАНОВ А.Е. ТЕЛЕУОВ Г.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖЕР ҚАТЫНАСТАРЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	5
ӘДІЛБАЕВ Е.Е. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ПРОБАЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	11
ЖАНТЕНОВ Б.Б. КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР САУДАСЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ САРАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	15
ЖАНТЕНОВ Б.Б. КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР САУДАСЫНА ҚАТЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМАНЫҢ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ.....	21
ӘДІЛБАЕВ Е.Е. ҚОҒАМНАН ОҚШАУЛАМАЙ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАЗАЛАРҒА СОТТАЛҒАН ТҮЛҒАЛАРДЫ ПРОБАЦИЯЛЫҚ БАҚЫЛАУ.....	26
БАКТЫБАЕВА Л.В., АМРЕЕВА И.С. АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ВНЕДРЕНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС.....	31
МАСИМОВ П. РОЛЬ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ И СМИ В ВОПРОСАХ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....	34
ЖОЛЖАНОВ К.У. АДМИНИСТРАТИВНОЕ НАКАЗАНИЕ КАК МЕРА АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ.....	37
ЖОЛЖАНОВ К.У. ПОНЯТИЕ УГОЛОВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ И ОСНОВАНИЕ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ	43
КЕҢЕС Д.М. БОРЫШКЕРДІҢ МҮЛКІНЕН ӨНДІРІП АЛУ ТӘРТІБІ.....	50
КЕҢЕС Д.М. СОТ ОРЫНДАУШЫСЫНЫҢ АТҚАРУШЫЛЫҚ ӘРЕКЕТТЕР ЖАСАУ КЕЗІНДЕГІ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ.....	57
КУАНЫШОВ А. ТҮРҒЫН ҮЙ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ ТҮСІНІГІ.....	60
КУАНЫШОВ А. АЗАМАТТАРДЫҢ ЖЕКЕ МЕНШІГІНДЕГІ ТҮРҒЫН ҮЙДІҢ ЕРЕКШЕ ОБЪЕКТІСІ КОНДОМИНИУМНЫҢ ОРТАҚ МЕНШІК РЕТІНДЕГІ СИПАТТАМАСЫ ЖӘНЕ МЕМЛЕТТІК ТІРКЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	69
ОСПАНОВ Д. МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕ ОРНАЛАСУДА АШЫҚТЫҚ ҚАҒИДАЛАРЫ.....	73
МУСАЕВ Т.К. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МАЛ ҰРЛЫҒЫНЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ ЖӘНЕ ОНЫ ТАЛДАУ.....	78
МУСАЕВ Т.К. МАЛ ҰРЛЫҒЫНЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖҮЙЕСІН ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ.....	83
НУРАХМЕТ К., ТЛЕУОВ Т.М. ЮРИДИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ — ФУНДАМЕНТ ДЕМОКРАТИИ И СПРАВЕДЛИВОСТИ.....	89
НУРАХМЕТ К., ТЛЕУОВ Т.М. КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ЮРИДИЧЕСКУЮ ПОМОЩЬ.....	93
ШАЛХАРОВ Е. ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЧАСТИ ВЕКТОРА ПРАКТИКООРИЕНТИРОВАННОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ.....	98
ПОЛАТОВА Ж.Б. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛ ИНСТИТУТЫНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ.....	104
САҒЫНДЫҚОВА З. ҚҰҚЫҚ МИРАСҚОРЛЫҚПЕН АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ АРАҚАТЫНАСЫ.....	109
ӘБДІЖӘМИ А.Ж., ЖАҚСЫБЕКОВ Н.К. ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЛДЫҚТАРДЫ БАСҚАРУДАҒЫ МЕМЛЕКЕТ ПЕН БИЗНЕСТІҢ ӨЗАРА АРАҚАТЫНАСЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ.....	114

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖЕР ҚАТЫНАСТАРЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бектұрғанов А.Е. – заң ғылымдарының докторы, профессор, конституциялық және азаматтық құқық кафедрасының меңгерушісі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Сәтбаев көш., 2, 010000, Астана, Қазақстан. email: aebekturganov@mail.ru

Телеуев Г.Б. – философия докторы PhD, құқық және экономика факультетінің деканы, І.Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті, Жансүгіров көшесі 187. 050043, Талдықорған, Қазақстан. email: galim200385@mail.ru

Аннотация. Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы жер қатынастарын құқықтық реттеудің өзекті мәселелері қарастырылады. Жер – мемлекеттің басты ұлттық байлығы және табиғи ресурстардың маңызды түрі болып табылады. Жер ресурстарын тиімді әрі әділетті пайдалану мен қорғау мемлекеттің экономикалық тұрақтылығы мен экологиялық қауіпсіздігіне тікелей әсер етеді. Сондықтан жер қатынастарының құқықтық реттелуі – еліміз үшін аса маңызды мәселе. Мақалада жер қатынастары саласындағы қолданыстағы заңнамалық базаға, оның ішінде Қазақстан Республикасының Жер кодексіне жан-жақты талдау жасалады. Авторлар заңнаманың қазіргі жағдайын сипаттап, ондағы құқықтық олқылықтар мен қайшылықтарды анықтайды. Жердің меншік нысандары, оны пайдалану құқығы, жер учаскелерін беру тәртібі, мақсатты пайдаланылуын бақылау, ауыл шаруашылығы жерлерінің тиімді айналымы және жер кадастрына қатысты проблемалар нақты мысалдармен көрсетілген. Сонымен қатар, мақалада жерді ұтымсыз пайдалану, жер ресурстарының монополиялануы, ашықтықтың болмауы, жердің көлеңкелі нарығы және жерге қатысты құқықтық даулардың көбеюі сияқты жүйелі мәселелер де талқыланады. Авторлар бұл мәселелерді шешу үшін заңнамалық реформалар жүргізу, мемлекеттік жер саясатын жетілдіру, цифрлық кадастрлық жүйені дамыту және жер қатынастарында азаматтардың құқықтарын қорғау механизмдерін күшейту қажеттігін атап өтеді. Халықаралық тәжірибені салыстырмалы түрде талдай отырып, жер қатынастарын реттеудің шетелдік үлгілері де қарастырылған. Әсіресе, дамыған елдерде қолданылатын жерді басқару мен кадастрлық ақпараттың цифрландырылуы, ашық аукцион арқылы жерді беру тәжірибесі, және жер пайдаланушылардың міндеттемелерін құқықтық бекіту жолдары Қазақстан үшін пайдалы ұсыныстар ретінде бағаланады. Мақаланың қорытынды бөлімінде Қазақстанда жер қатынастарын құқықтық реттеуді жетілдіру жөнінде нақты ұсыныстар мен ғылыми тұжырымдар беріледі. Авторлар жер реформасының құқықтық негізін жаңарту, қоғамдық бақылауды күшейту және жерге қатысты құқықтық ақпараттың ашықтығын қамтамасыз ету қажеттігін атап өтеді. Бұл зерттеу заңгерлер, мемлекеттік қызметкерлер, жер ресурстарын басқару саласының мамандары мен ғылыми қауым үшін пайдалы болып табылады.

Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырады (Grant No. BR24993047)

Түйінді сөздер: жер заңнамасы, меншік институты, құқықтық реформа, кадастрлық есеп, салыстырмалы талдау, құқықтық модельдеу.

ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы правового регулирования земельных отношений в Республике Казахстан. Земля является одним из важнейших национальных богатств и ключевым видом природных ресурсов. Эффективное и справедливое использование и охрана земельных ресурсов напрямую влияет на экономическую стабильность страны и экологическую безопасность. В связи с этим правовое регулирование земельных отношений представляет собой важнейшую задачу для государства. В статье проводится комплексный анализ действующей законодательной базы в сфере земельных отношений, с особым акцентом на Земельный кодекс Республики Казахстан. Авторы

характеризуют текущее состояние законодательства, выявляют правовые пробелы и противоречия. На конкретных примерах раскрываются такие вопросы, как формы собственности на землю, право пользования земельными участками, порядок их предоставления, контроль за целевым использованием, эффективный оборот сельскохозяйственных земель и проблемы, связанные с земельным кадастром. Также в работе поднимаются системные проблемы, такие как нерациональное использование земель, монополизация земельных ресурсов, отсутствие прозрачности, формирование теневого рынка земли и рост числа земельных споров. Авторы подчёркивают необходимость законодательных реформ, совершенствования государственной земельной политики, развития цифровой кадастровой системы, а также усиления механизмов защиты прав граждан в сфере земельных отношений. На основе сравнительного анализа международного опыта рассматриваются зарубежные модели регулирования земельных отношений. В частности, положительно оцениваются такие элементы, как цифровизация управления земельными ресурсами и кадастровой информации, практика предоставления земли через открытые аукционы, а также юридическое закрепление обязательств землепользователей в правовых системах развитых стран. В заключении статьи представлены конкретные предложения и научные рекомендации по совершенствованию правового регулирования земельных отношений в Казахстане. Авторы подчёркивают необходимость обновления правовой базы земельной реформы, усиления общественного контроля и обеспечения прозрачности правовой информации, связанной с землёй. Проведённое исследование будет полезным для юристов, государственных служащих, специалистов в области управления земельными ресурсами, а также для широкой научной аудитории.

Это исследование финансируется Комитетом по науке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (Grant No. BR24993047).

Ключевые слова: земельное законодательство, институт собственности, правовая реформа, кадастровый учет, сравнительный анализ, правовое моделирование.

ISSUES OF LEGAL REGULATION OF LAND RELATIONS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Annotation. This article examines the pressing issues of legal regulation of land relations in the Republic of Kazakhstan. Land is one of the most important national assets and a key type of natural resource. The effective and fair use and protection of land resources directly impacts the country's economic stability and environmental security. Therefore, the legal regulation of land relations is a matter of great importance for the state. The article provides a comprehensive analysis of the current legislative framework in the field of land relations, with a particular focus on the Land Code of the Republic of Kazakhstan. The authors describe the current state of legislation, identifying legal gaps and contradictions. Specific examples illustrate issues such as types of land ownership, land use rights, the procedure for allocating land plots, monitoring of targeted land use, effective turnover of agricultural land, and problems related to the land cadastre. The article also discusses systemic problems such as inefficient land use, monopolization of land resources, lack of transparency, the emergence of a shadow land market, and the growing number of legal disputes related to land. The authors emphasize the need for legislative reforms, the improvement of state land policy, the development of a digital cadastral system, and the strengthening of mechanisms for protecting citizens' rights in land relations. A comparative analysis of international experience is also presented, highlighting foreign models of land regulation. In particular, the use of digital land management and cadastral systems, the practice of transparent land allocation through open auctions, and the legal enforcement of land users' obligations in developed countries are evaluated as valuable examples for Kazakhstan. In the conclusion, the article offers specific proposals and scholarly recommendations for improving the legal regulation of land relations in Kazakhstan. The authors stress the need to update the legal basis for land reform, strengthen public oversight, and ensure transparency of legal information related to land. This research is useful for legal scholars,

government officials, professionals in land resource management, and the broader academic community.

This research is funded by the Committee on Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. BR24993047).

Key words: *Land legislation, institution of Property, Legal Reform, Cadastral accounting, comparative analysis, legal modeling.*

Кіріспе

Жер – адам өмірінің негізі, оның негізгі қажеттіліктерін қанағаттандыру көзі және бір-бірін үнемі алмастырып отыратын ұрпақтардың өмір сүруі мен ұдайы өндірілуінің аса маңызды шарты. Барлық өндірістік процестер мен адамзаттың өз өмірінің табиғи алғышарты бола отырып, жер еңбек адамына жұмыс орнын, ал өндірістік процеске – іс-әрекет кеңістігін береді. Экономикалық тұрғыдан алғанда жер өндіріс құралы (ауыл және орман шаруашылығында) және кеңістіктік операциялық негіз (барлық көлік түрлері, өндеу өнеркәсібінің көптеген салалары және құрылыс индустриясы үшін) қызметін атқарады. Өндіріс құралы ретінде жерді басқа нәрсемен алмастыру мүмкін емес, өйткені ол қозғалмайтын, қатаң түрде белгілі бір жерде орналасқан өндіріс құралы болып табылады және тек сол жерде ғана пайдаланылуы мүмкін. Әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан жер меншік объектісі ретінде қарастырылады, себебі кез келген мемлекеттің экономикалық жүйесінің негізін табиғи ресурстарға меншік нысаны құрайды, яғни олардың иелену, пайдалану және билік ету жөніндегі заңмен белгіленген құқықтары болып табылады. Осылайша, жер табиғи объект ретінде адамдардың шаруашылық қызметінің объектісі болып табылады, сондықтан да ол мемлекет пен қоғамның қоғамдық құрылымына байланысты ерекше құқықтық мәртебеге ие. Жер иеленушілер санының өсуіне байланысты жер қатынастарына қатысушылардың қатары артып, жер учаскелеріне қатысты жүзеге асырылатын құқықтық әрекеттер ауқымы кеңейді. Осыған орай меншік пен шаруашылық жүргізудің түрлері, жер рентасы, жер бағасы, жер төлемі, жер кепілі, жер салығы сияқты мәселелерді ғылыми тұрғыда зерттеу қажеттілігі туындады. Бұл өз кезегінде жер қатынастарын реттеудің құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық механизмдерінің заңнамалық-нормативтік базасын құруды, сондай-ақ осы қатынастарды реттеуде ұлттық ерекшеліктерді, дәстүрлер мен мемлекеттік мүдделерді ескеруді талап етті.

Жер учаскелерімен мәмілелер жасасқанда азаматтық заңнаманың жалпы нормаларын дұрыс қолданудың маңызы зор. Бұл нормалар жер айналымы қолданыстағы жер заңнамасымен шектелмеген көлемде ғана жер қатынастарының тиісті тобына қолданылады. Табиғаттың ең үлкен сыйы – жерді материалдық әлемдегі ешбір өзге объект алмастыра алмайды. Жер, басқа да табиғи объектілер сияқты, халықтың баға жетпес игілігі болып табылатын топырақтың құнарлылық биопотенциалына ие. Қазақстан Республикасының Конституциясында жерді табиғи ресурс ретінде сақтау және оны Қазақстан халқының өмір сүру негізі ретінде қорғау қажеттігі бекітілген. Жер Қазақстан Республикасының бірқатар құқық салаларының – конституциялық, әкімшілік, азаматтық, отбасы, қаржы, салық және аграрлық құқықтың құқықтық реттеу объектісі болып табылады. Бұл ретте жер мәселелері мемлекеттік шекараларға, мемлекеттік құрылымға, азаматтық мәмілелер жасауға, ерлі-зайыптылардың жер учаскелеріне меншік құқығын бөлуге, жер салығын салуға, ауыл шаруашылығы өндірісіне және басқа да салаларға қатысты болады. Жалпы, жер қатынастарының объектісі – жер учаскесі. Ал субъектілері болып азаматтар, лауазымды адамдар мен заңды тұлғалар танылады. Қазақстан Республикасындағы экономика мен әлеуметтік қатынастар әкімшілік-әміршілік жүйеден нарықтық қатынастарға, жерге мемлекеттік монополиялық меншіктен оның жеке меншік түрлеріне дейінгі қиын өтпелі кезеңді басынан кешіруде. Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында жерге жеке меншік құқығының енгізілуімен жер нарығы қалыптасып, жер учаскелері нарықтық-шаруашылық қатынастардың объектісіне айналып, мүліктік айналымға тартылуда. Мемлекет нарық талаптарын, жер меншігінің және шаруашылық жүргізудің әртүрлі нысандарын ескере отырып, жер қатынастарын реттеудің түбегейлі жаңа жүйесін қалыптастыра бастады.

Мұндағы негізгі идея – нарықтық қатынастар жерді айналып өтпеуі тиіс. Мемлекеттік мүдде жеке немесе қоғамдық мүдделермен үйлескен жағдайда ғана жерді қорғау, ұтымды пайдалану және оның сапасын жақсарту міндеттері өз шешімін таба алады. Өйткені жердің жемісін өзі көретін, оған күтім жасайтын, жерді дұрыс пайдаланбаудан болатын шығынды өз мойнына алатын шынайы меншік иесі ғана жердің бағалы табиғи-ресурстық қасиеттерін өз шаруашылығында, сондай-ақ болашақ ұрпақтардың шаруашылық қызметінде сақтай алады. Осыған байланысты жерге жеке меншік құқығын кеңейту, меншік иелерінің құқықтық мәртебесін нығайту, осы қатынастарды реттеу механизмдерінің негіздерін теориялық және практикалық тұрғыдан меңгеру және заң жүзінде бекіту қажеттілігі туындайды. Бұл жұмыста соңғы онжылдықта жүргізілген зерттеулердің біздің зерттеуіміздің жекелеген фрагменттерін ғана қамтыған мәселелері талданған. Мұның себебі – зерттеліп отырған тақырыптың өзектілігі өтпелі кезеңнің жағдайларында айқын көрініп, қоғамның саяси-құқықтық өміріндегі үнемі болып жатқан өзгерістерге, демократиялық институттардың дамуына, қоғам өмірінің шынайы талаптарына сай келетін мықты әрі тұрақты заңнамаға деген қажеттіліктің артуына байланысты ғылыми ізденістердің тұрақты түрде өзгеріп отыруында. Айта кететін жайт, бұрын жүргізілген зерттеулер заңнамалық тәртіппен бірнеше рет өзгерістер мен толықтыруларға ұшырап, біз бүгінгі күні тәжірибелік қызметіміздегі қателіктерімізді нақты білетін, демократиялық қоғамның негіздерін бұзуға, құқық рөлінің төмендеуіне және басқа да қоғамдық құндылықтардың жоғалуына әкелуі мүмкін салдарды түсінетін деңгейге жеттік.

Материалдар мен зерттеу әдістері. Ұсынылып отырған зерттеуде Қазақстан Республикасының жер заңнамасын дамытудағы меншік институтының проблемаларын кешенді талдау үшін жер қатынастарын құқықтық реттеуді қалыптастырудың тарихи алғышарттарын да, туындайтын қазіргі заманғы сын-тегеуріндерді де жан-жақты бағалауға мүмкіндік беретін тарихи-құқықтық әдісті, салыстырмалы құқықтық талдауды, нормативтік-құқықтық тәсілді және құқықтық модельдеу әдісін қамтитын құқықтық зерттеу әдістерінің интеграцияланған кешені қолданылады өтпелі кезең және жаһандық экономикалық өзгерістер жағдайында зерттеледі. Тарихи-құқықтық әдіс кеңестік құқықтық жүйенің мұрасынан бастап қазіргі заманғы реформаларға дейінгі құқықтық нормалардың эволюциясын анықтауға, өткен тәжірибелердің Қазақстандағы меншік институтының қалыптасуына әсерін анықтауға ықпал етеді. Салыстырмалы құқықтық талдау ұлттық құқықтық жүйені шетелдік мысалдармен салыстыру үшін қолданылады, бұл әр түрлі елдердегі жер қатынастарын реттеудің жалпы тенденцияларын да, ерекшеліктерін де анықтауға мүмкіндік береді, әрі қарайғы реформалар үшін негіз бола алатын табысты модельдер мен үздік тәжірибелерді анықтайды. Нормативтік-құқықтық әдіс қолданыстағы заңнамалық актілерді, заңға тәуелді нормативтік құжаттарды және сот практикасын егжей-тегжейлі зерделеуді көздейді, бұл реттеу жүйесіндегі қолданыстағы құқықтық олқылықтарды, қайшылықтар мен кемшіліктерді анықтау мүмкіндігін қамтамасыз етеді, сондай-ақ ұсынылған өзгерістерді негіздеу үшін базаны қалыптастырады. Эмпирикалық деректер мен теориялық тұжырымдамаларды біріктіре отырып, құқықтық модельдеу әдісі реформалардың құқықтық салдарын болжауға және мүмкін болатын өзгерістердің тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді, бұл жер қатынастары саласындағы заңнаманы дамытудың стратегиялық бағыттарын әзірлеуге ықпал етеді. Аталған әдістерді кешенді қолдану құқықтық реттеуді жетілдіру, азаматтардың мүлктік құқықтарын қорғауды күшейту және қазіргі заманғы серпінді құқықтық және экономикалық орта жағдайында жер ресурстарын тиімді басқару үшін тұрақты құқықтық тетік құру бойынша негізделген ұсынымдарды қалыптастыруға ықпал ете отырып, меншік институтының проблемаларын жүйелі және терең талдауды қамтамасыз етеді. Осылайша, осы әдістерді кешенді пайдалану жер қатынастары саласында болып жатқан процестерді терең теориялық түсінуді ғана емес, сонымен қатар заңнамалық базаны жетілдіруге ықпал ететін тұжырымдардың практикалық маңыздылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Тарихи алғышарттар мен қазіргі тенденцияларды талдай отырып, зерттеу тұрақты құқықтық модельді қалыптастырудың маңызды шарты болып табылатын ұлттық құқықтық жүйенің ерекшелігін ескере отырып, озық халықаралық тәжірибені интеграциялау қажеттілігін көрсетеді.

Талқылау Қазақстан Республикасының Жер кодексінің 26-бабына сәйкес, мемлекеттік меншіктің объектілері жеке меншікке берілмеген барлық жерлер болып табылады. Аталған бапта мемлекеттік меншікте мемлекеттік билік органдарына, мемлекеттік ұйымдар мен мекемелерге берілген жер учаскелері; қорғаныс қажеттіліктері үшін пайдаланылатын, ерекше қорғалатын табиғи аумақтар, сауықтыру және тарихи-мәдени мақсаттағы жерлер; орман және су қорлары; елді мекендердің жалпы пайдаланудағы жерлері; босалқы жерлер, соның ішінде арнайы жер қоры; елді мекендер мен ауылдардың маңындағы жайылымдар мен шабындықтар, сондай-ақ шалғайдағы жайылымдар және жеке меншікке берілмеген басқа да жерлер болады делінген. Жеке меншіктің объектілері болып елді мекендердің, ауыл шаруашылығы мақсатындағы, орман және су қорларының жерлері Қазақстан Республикасының Жер кодексінде көзделген тәртіппен берілуі мүмкін (ҚР Жер кодексінің 24-бабы, 97-бабының 6-тармағы, 109-бабы, 128-бабының 2-тармағы, 133-бабының 2-тармағы және көлік саласы туралы өзге де заңнамалық актілер[1].

Қазақстан Республикасының Жер кодексінде мемлекеттік және жеке меншік объектілері нақты ажыратылған. Жеке меншікке берілмейтін жерлердің тізбесі де аталған кодекстің 26-бабында нақты көрсетілген:

- қорғаныс және мемлекеттік қауіпсіздік қажеттіліктері үшін, мемлекеттік меншіктегі қорғаныс өнеркәсібі объектілері, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын қорғауға және күзетуге арналған инженерлік-техникалық құрылыстар, коммуникациялар;
- кеден қажеттіліктеріне арналған жерлер;
- ерекше қорғалатын табиғи аумақтар;
- орман қоры (ҚР Жер кодексінің 128-бабының 4-тармағында көрсетілген учаскелерден басқа);
- су қоры (ҚР Жер кодексінің 133-бабының 2-тармағында көрсетілген учаскелерден басқа);
- магистральдық темір жол желілері мен жалпы пайдаланымдағы автомобиль жолдары;
- елді мекендердің жалпы пайдаланымдағы аумақтары (ғимараттар мен құрылыстардың астындағы және оларды пайдалану үшін қажетті жерлерден басқа).

Азаматтар мен мемлекеттік емес заңды тұлғалардың жеке меншігіне берілмейтін жерлерге мыналар жатады:

- халықтың мұқтаждықтарына арналған жайылымдар мен шабындық жерлер;
- жалпы пайдаланымдағы жолдар, соның ішінде шаруашылықаралық, елді мекенаралық және жалпы пайдаланымдағы жерлерге қатынайтын жолдар;
- бірлесіп пайдаланатын суландыру құрылыстары (каналдар, құдықтар, суару орындары) екі немесе одан да көп меншік иелерінің немесе жер пайдаланушылардың ортақ пайдалануында болатын жерлер[1].

Белгіленген тәртіппен ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды, магистральдық құбырларды дамыту үшін резервке алынған жер учаскелері, сондай-ақ әкімшілік және әлеуметтік мақсаттағы объектілерді салуға (әуежайлар, вокзалдар, станциялар, жалпы пайдаланымдағы жолдар, мемлекеттік органдардың әкімшілік ғимараттары, ауруханалар, мектептер, мемлекеттік тұрғын үй қоры, саябақтар, бульварлар, скверлер және қоғамдық пайдаланымдағы басқа да объектілер) бекітілген қала құрылысы құжаттамасына сәйкес жоспарланған жерлер уақытша жер пайдалану құқығымен жоба бойынша игерілгенге дейін басқа мақсаттар үшін жер пайдаланушыларға берілуі мүмкін[2]. Өнеркәсіп, көлік, байланыс және ауыл шаруашылығына жатпайтын басқа да мақсаттағы жерлер мемлекет меншігіндегі объектілерді жекешелендіру кезінде тиісті арнайы заңнамада (байланыс, теміржол көлігі, автомобиль көлігі, энергетика туралы) көзделген жағдайда жеке меншікке берілуі мүмкін. Автомобиль жолдары мемлекеттік және жеке меншікте болуы мүмкін. Республикадағы негізгі қатынас жолдары болып табылатын жалпы пайдаланымдағы автомобиль жолдары мемлекеттік меншікте және жекешелендіруге жатпайды.

Қазақстан Республикасының Жер кодексіне сәйкес жер учаскесінің меншік иесі меншік құқығын Қазақстан Республикасының Жер кодексі мен өзге де заң актілерінде белгіленген негіздерде, жағдайларда және шектерде жүзеге асырады. Жеке меншік құқығындағы жер учаскесіне қатысты иелену, пайдалану және билік ету құқықтарының мазмұны Қазақстан Республикасы Жер кодексінің 12-бабының 28, 31, 32-тармақтарында ашылады.

Жерге меншік құқығы, нақтырақ айтсақ, жер учаскесін иелену құқығы – жерге (жер учаскесіне) іс жүзінде иелік етуді жүзеге асырудың заңмен қамтамасыз етілген мүмкіндігі болып табылады.

Жеке меншік құқығындағы жер учаскесін пайдалану құқығы – жер учаскесін нысаналы мақсатына сәйкес нақты пайдалану (ҚР Жер кодексінің 64-бабы).

Жеке меншік құқығындағы жер учаскесіне билік ету құқығы – жеке меншік иесінің өзіне тиесілі жер учаскесіне қатысты Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде тыйым салынбаған мәмілелер жасау құқығы.

Жер кодексінде меншік иесінің жер учаскесіне қатысты үш түрлі құқықтары көзделген:

1. жеке меншік құқығын іске асыру құқығы (25-бап);
2. жер учаскесіне құқықтардың шектері (42-бап);
3. жер учаскесі иелерінің құқықтары (64-бап)[1].

Жер учаскесінің меншік иесі оны пайдалану мақсатын өзгертпестен, заңмен тыйым салынбаған кез келген мәмілелер жасай алады. Жер учаскесіне меншік құқығы басқа тұлғаға барлық ауыртпалықтарымен бірге өтеді.

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер учаскелерінің иелері көрсетілген құқықтарды Қазақстан Республикасы Жер кодексінің ережелерін ескере отырып жүзеге асырады. Жер учаскесінің меншік иесі жерді уақытша пайдалануға шарт негізінде беруге құқылы. Жер учаскесіне меншік құқығы осы учаске шегіндегі топырақ қабатына, тұйық су қоймаларына, екпелерге таралады. Жер қойнауын пайдалану заңнамалық актілерге сәйкес жүзеге асырылады[3].

Қорытындылай келе, Қазақстанның жер заңнамасын дамыту мемлекеттен қазіргі заманғы сын-тегеуріндерге жедел ден қоюды ғана емес, сонымен қатар құқықтық жүйе экономиканың үйлесімді дамуына, азаматтардың құқықтарын қорғауға және жер ресурстарын тұрақты басқаруға ықпал ететін Болашақтың стратегиялық көзқарасын талап ететінін айтуға болады[4]. Құқықтық процестің барлық қатысушыларының күш-жігерінің синергиясы ғана алға қойылған мақсаттарға қол жеткізуге және қазіргі заманғы серпінді құқықтық және экономикалық орта жағдайында меншік институтының жан-жақты дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді[5].

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Алтынбасов, Б. Ө., Баянбаева Ә. Р. (2021). РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЗЕМЕЛЬНЫХ ВОПРОСОВ В ФОРМИРОВАНИИ СОВРЕМЕННЫХ ВУЗОВ: ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ. Научно-правовой журнал «Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан», 4(67). <https://doi.org/10.52026/2788-5291.2021.67.4.40>

2. Стамкулов, А. С. Қазақстан Республикасының жер құқығы. Жалпы бөлім: оқу құралы - Алматы : Заң әдебиеті, 2004. - 334б. с.

3. Зиманов С. З. Еренов А. Е. О характере феодальной собственности на землю в Казахстане // Труды Алматинского юридического института. – А.: Казахское государственное издательство, 1955. – С.47–56.

4. Земельный кодекс Республики Казахстан от 20 июня 2003 года №442 // <http://adilet.zan.kz>

5. Абдраимов Б.Ж. Проблемы совершенствования процессуальных форм реализации земельного права. – Алматы, 2001. – 314 с.